

Blogs docents sobre literatura: la transformació del paradigma docent

Anna Esteve (Alacant)
Virginia Calvo (Zaragoza)

Summary: This research analyses educational blogs as virtual public epitexts for the promotion of literary reading in the school context. The methodology applied consisted of a descriptive analysis of the elements that identify the blogs and a dense analysis of posts on reading. The results reflect the creation of a virtual space of communication and reflection among teachers who share a repository of varied and interconnected content. The posts studied illustrate best practices that are designed based on the digital environment and rooted in a model of teaching of literature focused on students as producers of content. The study shows the transformation of the paradigm of the teaching of literature and the promotion of reading.

Keywords: Public virtual epitext, educational blogs, promoting literary reading, literary education, school facilitator ■

■ 1 Introducció¹

La web social ha representat un canvi metodològic en el procés d'ensenyament i aprenentatge de la literatura en el context educatiu (Zayas, 2008; Sánchez et al., 2013; Monar, 2012; Lluch & Zayas, 2015; Lluch et al., 2017). Aquest fet, encara no assumit del tot per la comunitat educativa en el seu conjunt, ens mena a identificar les plataformes virtuals i la seua implantació pels mediadors com a entorns potencialment adquisitius en el model de l'educació literària.

En aquest article analitzem una selecció de blogs docents com a epitextos virtuals públics (Lluch et al., 2015) per a la promoció de la lectura, dins i fora de l'aula (Monar, 2012). Ens ha interessat identificar un corpus de bones pràctiques i models a partir de l'anàlisi de quatre blogs en els quals

1 Article elaborat en el marc del projecte d'investigació «Los espacios virtuales para la promoción del libro y la lectura. Formulación de indicadores para evaluar su calidad y efectividad» FFI2015-69977-R (MINECO/FEDER), Proyectos I+D+I del Programa Estatal de Investigación, Desarrollo e Innovación. Ministerio de Economía y Competitividad de España. Convocatòria 2015.

el paradigma d'ensenyament de la literatura s'ha transformat amb la incorporació d'algunes de les eines que ofereix l'entorn digital i a partir de la mateixa creació del blog, el primer medi nadiu del Web, en paraules d'Orihuela (2007).

L'estudi d'aquest mateix autor sobre la revolució dels blogs en la comunicació (2006) ens ha permès revisar els nostres coneixements sobre la cultura dels blogs en l'educació i ens ha subministrat un directori de bitàcoles de docents.

La revisió bibliogràfica d'estudis com els de Jiménez-Hidalgo (2007), Sánchez et al. (2013), Manso-Rodríguez (2015) o García-Rodríguez et al. (2014) ha estat el punt de partida necessari per a elaborar una plantilla adequada per a procedir a l'anàlisi exhaustiva de blogs atenent dos paràmetres bàsics: *a)* anàlisi descriptiva dels elements d'identitat del blog; *b)* anàlisi densa de posts sobre la lectura literària.

■ 2 Blogs docents i literatura

Com ja hem assenyalat (Lluch et al., 2017), tot i que el fenomen dels blogs com a eines pedagògiques ja està plenament consolidat —com demostra la data de creació de la majoria dels blogs que tractarem tot seguit (any 2006)—, encara no ha generat una bibliografia abundant acord amb la importància del fenomen; hi ha estudis importants, com els citats més amunt, però a hores d'ara no existeixen estudis específics sobre els blogs docents que dediquen un espai destacat a la literatura i a la pràctica lectora, ni tampoc (ací el dèficit és més notable) instruments adients per a l'anàlisi d'aquest nou format de comunicació.

Aquest estat de la qüestió esdevé el marc referencial a partir del qual volem plantejar l'anàlisi descriptiva d'una mostra curta però representativa d'alguns dels blogs docents escrits en català i en castellà dedicats a l'ensenyament de la literatura —i també de la llengua— atenent els criteris següents: l'antiguitat, l'activitat ininterrompuda, la qualitat dels continguts (reconeguda pels premis que han rebut i per la comunitat a què s'adreça) i la inclusió de pràctiques literàries participatives, que utilitzen els recursos TIC i sovint són col·laboratives. Tots aquests factors expliquen la influència d'aquests blogs en la comunitat educativa i el reconeixement que han obtingut. Els blogs elegits són *La serp blanca*, *La paraula vola*, *Bloggeando* i *Repaso de lengua*.

El primer pas serà, doncs, oferir una descripció densa d'aquests blogs; això és, descriure i analitzar-ne la identitat amb què es presenten en la

xarxa. Atesa la ja esmentada absència d'eines específiques per a abordar aquesta anàlisi, triarem alguns criteris que considerem necessaris per a proporcionar una descripció completa d'aquestes bitàcoles quant al paràmetre de la identitat o presentació del blog.

Així, *La serp blanca* és el blog d'Enric Iborra que fa servir la ferramenta de *blogger*, una de les més utilitzades en la blogosfera, que fa possible un maneig intuïtiu i apte per a qualsevol usuari. Al mes de juliol de 2017, comptava amb 136 seguidors i 615.510 visites. També fa servir mitjans socials com Facebook, Pinterest, Google+ o Twitter.

L'autor classifica els diferents posts del blog en sis pestanyes temàtiques que apareixen en una barra situada en la part superior: «literatures», «tria de lectures», «altres històries», «web de literatura universal», «sobre mi» i «per què la serp blanca?».

Malgrat aquesta subdivisió temàtica es troben a faltar unes paraules inicials que orienten al lector sobre quin tipus de blog està visitant. Hem d'anar a la penúltima pestanya, «Sobre mi», per trobar la informació següent: «diari de lectures i dietari de classes de literatura (literatura catalana i literatura universal)», encara que també el presenta com a «bloc literari i personal: notes de lectura i altres històries».

Tot seguit, concreta els objectius del blog, a cavall de la disciplina personal de «publicar una sèrie de papers i de reflexions de manera més disciplinada, constant i més clara i precisa», i la seua tasca professional per «compartir comentaris i referències, enllaços i textos relacionats amb la docència de las matèries que imparteix». I és amb el propòsit de facilitar l'accés a l'usuari que crea un web de literatura universal, inclòs com una pestanya d'aquest blog.

Així mateix, en la columna lateral dreta apareixen enllaços i *widgets* de naturalesa diversa que van acumulant-se sense seguir un criteri clar per a l'usuari. Així, al costat d'imatges de publicacions recents de l'autor del blog (assaigs, principalment), trobem traductors, premis del blog, el registre de seguidors i visites, la participació en mitjans socials, enllaços a entrades populars i altres posts del blog («El decàleg de l'estil segons Nietzsche») o els posts etiquetats amb el mot «planiana»), etiquetes en forma de núvol o el llistat de blogs recomanats pel blogger.

En la pestanya «sobre mi», també obtenim informació relacionada amb l'autor (amb l'e-mail per contactar-hi). Es presenta –com el mateix blog– amb un doble perfil. En primer lloc, com a professor de secundària (a l'IES Lluís Vives, de València) i, seguidament, ho fa com a escriptor, tot citant algunes de les obres publicades fins al moment.

Així mateix, *La paraula vola* és també el blog d'un professor de secundària: Toni de la Torre, que treballa a l'IES Francesc Ferrer i Guàrdia, també de la ciutat de València. Fa servir *blogger* per presentar una reflexió en primera persona sobre la pràctica docent a propòsit de la incorporació del blogs i les wikis com a instruments pedagògics a les classes de llengua i educació literària.² Al juliol de 2017, comptava amb 71 seguidors i 98.810 visites. També fa servir mitjans socials com Facebook, Pinterest, Google+ o Twitter.

En aquest blog, la informació sobre l'autor apareix disseminada en diferents espais. D'entrada constatem que és més visible que la del blog anterior, ja que en primer lloc, en la columna dreta, apareix una foto seua acompanyada del nom i la procedència geogràfica. Aquesta breu presentació enllaça amb una altra pàgina que permet visualitzar el seu perfil complet, que consta del correu electrònic i la pàgina web personal, l'any de creació del blog (2006), el número de visualitzacions del perfil i més informació sobre l'autor, que caldria actualitzar, ja que alguns dels enllaços als seus interessos i llibres no funcionen del tot correctament.

En la segona pestanya del blog, «Portafoli docent», es presenta «professionalment» i exposa, de manera detallada, un breu currículum on fa constar el seu perfil de docent i formador de professors, tant en competència lingüística en català com en formació didàctica per a la Conselleria d'Educació i altres organismes. També esmenta els seus treballs com a traductor de literatura infantil i juvenil, autor de llibres de text i altres obres i professor en diferents màsters universitaris.

Quant al blog, no disposa d'una pestanya pròpia ni d'un espai de presentació, ni tampoc s'hi fa referència en el perfil de l'administrador. Cal anar al primer post d'aquest blog (07.07.2006) per conèixer quins són els principals objectius: «ser un mitjà per a fomentar l'escriptura i l'intercanvi d'idees entre les persones i especialment el professorat que tenim inquietuds en comú i ganes d'investigar les TIC». A més, hi destaca el potencial per a la: «comunicació i intercanvi entre professors i alumnes així com entre els mateixos col·legues». Per això, els destinataris dels blogs són les persones interessades en TIC i, molt especialment, el professorat de secundària, tot i que té molt clar que pretén que els seus «alumnes de 3r ESO i 2n Batxillerat del proper curs en traguin bon profit».

2 El primer blog, *2n de bat*, ha estat una referència per al professorat interessat a incorporar les TIC en les classes de llengua.

El blog està constituït en una sola pàgina amb una classificació en la barra superior de cinc pestanyes (Portafoli, Activitats de lectura, Wikis, Tallers i APPS Educatives). En «Portafoli» inclou informació diversa: es presenta «professionalment» i exposa, de manera detallada, un breu currículum on fa constar el seu perfil de docent i formador de professors, i també el d'autor i traductor. Incorpora el seu correu electrònic i el de la seua pàgina web, l'enllaç als seus blogs docents i a altres medis socials com Twitter i Instagram, així com material (presentacions, fotos, vídeos, podcasting, etc.) que comparteix en obert, entre altres informacions.

En «Activitats de lectura» explica deu activitats concretes, tot i que sense data, que donen compte d'aquest canvi metodològic que implica l'ús de recursos TIC. N'esmentarem només algunes pràctiques de lectura a l'aula: relat digital, motivat per la novel·la *JO*, de Jordi Sierra i Fabra; fòrum de discussió, pòsters digitals, tertúlies literàries dialògiques a propòsit de la novel·la *La mosca*, de Gemma Pasqual; seqüència d'activitats de recerca, escriptura i creació per tal de fer una exposició de manifestos actuals i històrics en format de pòster, amb l'aplicació <edu.glogster.com>; monòlegs enregistrats dels personatges d'una novel·la, al blog de 4t ESO i conversió en un videolit; etc.

En la subpàgina «Wikis» explica huit projectes de literatura en l'aula (en els cicles d'ESO i Batxillerat) que encapçala amb un vídeo resum de la seua conferència sobre wikis i relat digital. I en la pàgina «Tallers» incorpora tallers i cursos que ha impartit en els darrers anys. Així mateix, en «APPS Educatives» comparteix recursos online, instruments i aplicacions de tecnologia de l'aprenentatge i del coneixement (TAC), que agrupa per matèries (Matemàtiques, Història i Geografia, etc.).

Altrament, en la barra lateral dreta hi ha enllaços i widgets diversos, com ara: les piulades recents, els premis i distincions que ha rebut el blog (marca de qualitat), l'IBSN, les etiquetes a partir de les quals recuperar la informació i un cercador o arxiu d'entrades del blog, ordenades cronològicament, que augmenten l'accessibilitat del blog.

Quant als blogs de docents escrits en castellà, ens centrarem en *Blogge@ndo* i *Repaso de lengua*. El primer³ es crea l'any 2005 amb la plataforma *wordpress* per assessores de tres Centres d'Innovació i Formació del Professorat del País Basc com un espai per compartir recursos didàctics de llengua i literatura castellanen per a l'etapa d'ESO. En juliol de 2017 comptava amb 307 seguidors i utilitza mitjans socials com Facebook, Google+, Pinterest i Twitter.

3 <<https://irmadel.wordpress.com>>.

El contingut del blog s'ubica en un menú situat en la capçalera del blog que obeeix a quatre pàgines: «inicio», «¿quiénes somos?», «cursos de formación» i «materiales didácticos». La part dreta del blog, com és habitual, presenta diferents *nidgets* i *blogrolls* distribuïts en una columna vertical que porten un nom creat per les mateixes administradores: buscador, projectes col·laboratius en què han participat («Callejeros literarios», «Quijote News»; «Twitteos y susurros»), enllaç a la plataforma Scoop-it, «nuestros proyectos», «nuestros wikis», «cursos de formación», «nuestras secuencias didácticas», «nuestras webquests»; «cazas del tesoro», «edublogs de lenguas», distints projectes que han elaborat i un llarg etcètera.

La pàgina identificativa «¿Quiénes somos?»⁴ conté una presentació de les administradores del blog: Adela Fernández, assessora de Secundària (àmbit lingüísticosocial) del Berritzegune de Getxo; Irene González, assessora de Secundària (àmbit lingüísticosocial) del Berritzegune de Zaratamo; i M^a del Mar Pérez, assessora de Lengua Castellana y Literatura del Berritzegune Central. Cal assenyalar que inclouen l'adreça de correu del blog per a contactar-hi: <correobloggeando@gmail.com>, i no la personal.

Hi expliquen que aquest blog naix arran del seminari de treball sobre l'ús educatiu dels blogs com un espai de reflexió compartida sobre la didàctica i l'ensenyament de les llengües i amb els objectius següents: *a)* aportar recursos didàctics per a l'ESO en llengua castellana i literatura, i competència en comunicació lingüística; *b)* oferir camins per a facilitar la integració eficaç de les TIC amb els continguts curriculars de la matèria de llengua castellana i literatura; *c)* trobar estratègies que faciliten la introducció de les TIC a l'aula i elaborar i seleccionar materials que s'hi adequen; *d)* reflexionar sobre la introducció en els currículums de les competències bàsiques per a buscar moments de trobada entre els professionals de l'ensenyament i compartir mitjans, recursos, idees – entre altres propòsits.

Altrament, les assessores exposen i argumenten les implicacions innovadores que comporta l'ús de les TIC en l'ensenyament de les llengües i la seua aportació en el desenvolupament de les competències clau.

Així, aquest blog està concebut com una eina destinada al docent: per a proporcionar-li recursos didàctics i com un espai de comunicació i intercanvi entre professionals de l'educació. La pàgina «Cursos de formación» inclou un llistat d'enllaços a materials que les administradores han utilitzat per a la formació del professorat.

4 <<https://irmadel.wordpress.com/%C2%BFquienes-somos/>>.

En «Materiales didácticos de elaboración propia» s'aporten recursos didàctics que han dissenyat durant la seua trajectòria professional, també treballs d'alumnes i orientacions per al docent. Aquest contingut s'organitza en sis apartats: seqüències didàctiques, webquest, caça del tresor, projectes per al tractament integrat de llengües, projectes per a la diversificació curricular, o per a desenvolupar la competència en comunicació lingüística.

Finalment, *Repaso de lengua*⁵ és un blog administrat pel professor de llengua i literatura castellanos Antonio Solano que des de maig de 2006 fa servir la plataforma *blogger* per a «encontrar alguna idea, algún germen que permita abrir caminos, sembrar dudas, avivar el seso de los más inquietos».

El comptador de visites al juliol de 2017 en mostrava 21.328 i 13.624 seguidors. Així mateix, com és pràctica comuna entre els blogs analitzats, utilitza mitjans socials com ara Twitter, Facebook, Pinterest, Google+, LinkedIn, Vimeo i Instagram.

Aquesta plataforma té una barra lateral en la part dreta per a allotjar *widgets*: «Quijote News 2015», «datos personales», «seguidores», «Pinterest», foto de l'administrador amb un enllaç al currículum vitae, perfil en <docente.me> i adreça del blog amb domini propi; icones dels diferents mitjans socials; «tutor en red», «narrativa digital»; «mi aula en vídeo»; «1er premio blog de profesor»; etiquetes en Twitter com ara «piensamelamor» i «SOSeducación»; «Buenas prácticas Leer.es: Callejeros literarios/Tuenti de bohemia»; «Mención EducaRed»; «Blog/Wiki Mes»; i un llarg etcètera.

En aquesta descripció minuciosa del blog es troba a faltar una informació més extensa sobre els objectius del blog del docent. Els posts es classifiquen amb el terme «temes» i no de categories o etiquetes,⁶ com és pràctica habitual (poema27, animación lectora, lecturas, sesquidécadas, TIC, competencias básicas, actividades, literatura, humor, noticias, textos).

Així mateix, aquest blog es presenta en una única pàgina amb una plantilla de disseny que permet la navegabilitat i la usabilitat fàcilment. En el cos central es publiquen els comentaris i la identificació del blog i el descriptor apareixen en la part superior de la pàgina.

5 <<http://www.repasodelengua.com/>>.

6 En Lluch et al. (2007) ja conclouíem que en la gran part dels blogs analitzats l'etiqueta assumia una doble funció: descriure el contingut específic del post i organitzar la informació per temes o continguts generals, que diluïa la distinció teòrica estricta entre etiqueta i categoria (González, 2015), segons la qual la categoria és la taula de continguts del blog i l'etiqueta, una microdada que descriu detalls específics del contingut i, per tant, en teoria, no haurien de coincidir, com passa en la pràctica d'aquests blogs.

Comptat i debatut, la descripció densa d'aquests quatre blogs docents permet inferir un seguit de conclusions quant a les estratègies que utilitzen els bloguers per a presentar-se i presentar el seu blog així com també quant a la manera en què organitzen la informació dels seus blogs.

Il·lustren l'ús d'Internet com un espai de comunicació entre docents que comparteixen exemples de bones pràctiques. Els administradors d'aquests blogs han creat un repositori de continguts variats i interconnectats des de les eines que proporciona l'espai virtual. Així doncs, es presenten com a plataformes en què els responsables intercanvien informació sobre el seu àmbit acadèmic i es dirigeixen als seus iguals: docents de llengua i literatura. Tot seguint la tipologia de Charpenter (2014: 13) correspondria a un tipus de document híbrid entre l'article acadèmic i la interacció que es produeix en un seminari professional.

Així mateix, l'estructura dels blogs reflecteix clarament aquest caràcter acadèmic i pedagògic. Els autors ofereixen a la comunitat educativa i lectora en general un espai per a compartir: *a)* recursos didàctics, pràctiques i enfocaments per a treballar la literatura a l'aula d'una manera activa, motivadora per a l'alumnat i participativa; *b)* reflexions, informació i resums sobre ponències, jornades, congressos o cursos que imparteixen ells mateixos o en què participen, relacionats sempre amb la seua formació com a professionals de l'ensenyament de la llengua i la literatura, i que esdevenen no solament un estímul (o un model) per a la comunitat docent que els segueix sinó una font d'informació i formació contrastada; *c)* lectures, ja siguin crítiques (estudis, assaigs, investigacions) o de ficció (sovint vinculades a la matèria que imparteixen). Els blogs esdevenen també dietari de lectures: explícit en el cas de *La serp blanca*, i menys evident, en el cas de *La paraula vola* i *Repaso de lengua*.

Per aquest motiu, convindria que aquests blogs inclogueren una pàgina de presentació completa tant de l'administrador com dels objectius del blog en la pàgina principal i en un lloc ben visible, ja que en tots els casos es tracta de professionals competents i ben formats: clars referents per a la comunitat educativa. I aquest és, sens dubte, un dels criteris de qualitat que el visitant pot tenir en compte per llegir aquests blogs i romandre-hi. Altrament, malgrat que tots quatre presenten una estructuració clara en forma de pestanyes en la barra superior del blogs, seria necessari reduir el nombre de *widgets* de la barra lateral dreta, ja que dificulten la navegació i en alguns casos pot arribar a confondre o aclaparar l'usuari a l'hora de navegar-hi o localitzar la informació. Una alternativa seria agrupar i sistematitzar-los en categories amb el propòsit de millorar la navegabilitat i la recu-

peració de la informació. Així mateix, alguns blogs haurien de millorar l'accés a la recuperació d'informació; de vegades és difícil accedir als posts publicats durant més de deu anys.

Al capdavant, hi constatem un contrast evident entre la qualitat indiscutable dels continguts que s'ofereixen en aquests blogs –com demostrarem tot seguit– i la forma de presentar-los.

■ 3 La literatura com a experiència: el protagonisme del lector

Amb l'objectiu de descriure i valorar el model d'ensenyament-aprenentatge de la literatura que aquests docents porten a la pràctica a les aules de secundària ens detindrem a analitzar dos posts de cadascun dels blogs triats com objecte d'estudi.

En *La serp blanca* seleccionem el post «Els alumnes parlen sobre la Bíblia» (12.10.2010),⁷ en què l'autor del blog felicita públicament els seus alumnes pels comentaris escrits realitzats sobre textos de la Bíblia i reproduïx literalment una selecció de fragments d'aquests treballs que posen de manifest la reacció personal davant aquesta lectura, més que no «l'assimilació estrictament acadèmica del tema de la Bíblia i la seua repercussió literària. Encara que aquest aspecte també l'han tractat i ho han fet molt bé». En un post anterior,⁸ en què Iborra ofería una llista de clàssics catalans del segle XX, ja compartia unes reflexions sobre la manera de treballar la lectura literària amb l'alumnat que considerem molt significatives i que s'emmarquen en la mateixa línia didàctica de potenciar el contacte directe de l'alumnat amb el text. No es tracta, doncs, d'imposar sense més una única lectura (la del crític, la del professor, la del manual: el discurs acadèmic, al capdavant) que l'alumne ha d'assumir –gairebé en un acte de fe–, sinó de donar-los l'oportunitat que ells mateixos interactuen amb el text; hi participen activament a la recerca dels sentits o les possibles interpretacions, a partir de la seua experiència i competència lectora.

Alguns dels consells que hi dona són: *a)* no abandonar a l'alumnat en la lectura autònoma i solitària a casa; *b)* dedicar temps per a la lectura col·lectiva a l'aula; *c)* prescindir de la informació relacionada amb l'autor, el gènere i el corrent literari, o el context per a llegir, allunyant així la lectura de la pràctica acadèmica; *d)* plantejar preguntes relacionades amb l'experiència subjectiva i lliure de la lectura per provocar que l'alumne parle sobre el que

7 <<http://ir.uv.es/VcJ0vWC>>.

8 <<http://laserpblanca.blogspot.com.es/2014/09/alguns-classics-de-la-literatura.html>>.

ha llegit sense recórrer a una plantilla prèvia de «comentari de text». I això justament és el que trobem en el post que comentàvem sobre la lectura d'uns fragments de la Bíblia, ja que es posa l'accent en l'experiència de lector.

A partir de l'anàlisi d'aquests posts podem destacar la capacitat de l'alumnat per interrogar els textos (de vegades amb preguntes directes) sobre les actituds que representen els personatges protagonistes (especialment dels personatges femenins) i la manera com són descrits. Així per exemple, s'expressa RJ en relació amb Betsabé:

És interessant també per a mi la figura de Betsabé com a dona. El relat no mostra cap dada ni descripció seua, ni tan sols una lleu opinió dels esdeveniments. Betsabé és una dona simplement bella. No se'n precisa res ni quins trets la fan tan especial per a David, cosa que per a mi seria rellevant; no oblidem que estem parlant d'un gran rei que pot tenir totes les dones que vol, i que a més és capaç d'assassinar i de pecar per ella! Quina mena de dona ha sigut culpable d'un encantament tan gran? *A mi em sembla indispensable una mica més d'informació. Si ens conformàrem només amb la narració del relat bíblic, la nostra idea de Betsabé seria probablement la d'una muda.*⁹

O MH apunta:

Personalment, crec que la Bíblia pot ser considerada com un dels millors llibres mai escrits, ja que és innegable la seua influència sobre la societat. No obstant, en alguns dels relats en què el protagonista ha de superar una prova o un repte, ho acaba superant gràcies a la devoció per Déu, que l'ajuda a resoldre-ho. *Puc preguntar quin tipus de lliçó moral és aquesta? Si no creus en Déu o no has seguit «el camí», no pots enfrontar-te amb els més forts o superar-te tu mateix?*

També s'observa la capacitat per saber llegir entre línies i transcendir el sentit literal del text. Així com també estableixen lectures comparades amb altres narracions, ja siga canòniques i conegudes a través de les classes (per exemple: la Bíblia i els mites grecs), ja siga audiovisuals i que pertanyen a l'àmbit del seu oci. Activen així el seu bagatge cultural per a la lectura, i estableixen paral·lelismes entre les problemàtiques presents en els textos bíblics i l'actualitat; és a dir, connecten la lectura amb la seua realitat. En aquest sentit, LP afirma: «Per cert, la decisió de David de matar Uries posant-lo a l'avantguarda, al front més perillós perquè el maten i així quedar-se amb la seua dona, és exactament igual que en la pel·lícula 'El hombre de la máscara de hierro'».

9 Les cursives que apareixen en les citacions sobre la Bíblia són nostres.

Aquesta mostra permet observar una pràctica dialògica que cedeix la paraula a l'alumnat. La seua veu és recopilada pel docent que la reproduïx de manera literal en aquest blog. Tanmateix, els comentaris que rep aquest post són per part d'altres docents, que alhora, també mantenen blogs (personals o docents).

Amb tot, aquestes impressions recollides per Iborra encara resulten més transcendents si recordem que són fruit d'una discussió literària o debat col·lectiu que té com a fase final el comentari de text, entenent-lo no com un activitat aïllada que esdevé una finalitat en si mateix (percepció molt estesa i de vegades justificada atés la pràctica a l'aula) sinó com un recurs que ha de facilitar l'accés a l'obra, que ens l'acosta i ens la revela. Un dels instruments, al remat, de què disposem per a formar lectors competents, amb un criteri personal: capaços d'interrogar els textos i dialogar-hi, i un dels mètodes que millor pot reflectir la capacitat interpretativa, el grau de maduresa i la capacitat expressiva de l'alumne, sense defugir la valoració personal (Esteve, 2013). Per la seua importància, el concebem com el producte final de tot un procés dilatat i complex que ha estat tutoritzat pel professor.

De *La paraula vola* hem seleccionat en primer lloc el post: «Odissea: un viatge amb la lectura contat pels alumnes» (10.05.2013).¹⁰ Aquesta activitat té com a propòsit últim un producte concret: la creació de còmics sobre *L'Odissea* que seran exposats en els passadissos del centre per compartir el treball realitzat amb tota la comunitat escolar el 23 d'abril, a propòsit de la celebració del Dia del llibre. D'aquesta manera l'alumnat s'implica de manera activa en aquesta celebració i n'esdevé el protagonista real.

El primer pas d'aquesta activitat s'ocupa de la lectura i el treball amb diferents versions de l'obra: la traducció de Joan Francesc Mira, la versió original en grec antic, la versió de Kavafis en grec modern i l'adaptació musical del cantautor Lluís Llach. Textos de diferent natura (poesia, cançó), d'èpoques també distintes que permeten presentar l'obra d'una forma atractiva i amena alhora que demostren amb gran eficàcia una de les característiques fonamentals dels clàssics: la seua atemporalitat, la seua capacitat de perviure en el temps i continuar aportant significat a cultures molt allunyades i també en formats diversos (musical, literari...).

A partir d'aquest treball, el professor ofereix la possibilitat de triar entre diferents versions de la mateixa activitat: *a)* elaborar una tira còmica de nou vinyetes; *b)* gravar un document d'àudio de quatre capítols; *c)* crear un poema de 20 versos sobre Ulisses; *d)* enregistrar una peça musical de dos o tres

10 <<http://laparaulavola.blogspot.com.es/2013/05/odissea-una-viatge-amb-la-lectura.html>>.

minuts; e) inventar la lletra d'una cançó referida a les aventures d'Ulisses; f) crear una auca de 12 a 24 imatges. Així com també deixa llibertat perquè l'alumnat pugui treballar per parelles o individualment. Es potencia així la capacitat de prendre decisions i assumir-ne les conseqüències que posa en joc la llibertat de tria, l'autonomia i la responsabilitat. El resultat final en aquesta ocasió descrit en el post va ser la tria de l'activitat de contar en forma d'auca (història contada en vinyetes i amb versos) o de còmic tots els capítols de l'*Odissea* per tal de difondre les aventures d'Ulisses mitjançant una exposició col·lectiva.

El blog proporciona no solament la seqüència didàctica detallada de manera visual i sonora en forma de vídeo sinó que també inclou una mostra de les auques i còmics realitzats així com també incorpora el vídeo de la intervenció directa de l'alumnat que opina oralment, simulant el format d'una entrevista, sobre qüestions diverses com ara: el que els ha provocat la lectura (què t'ha agradat i què no); la tria de l'activitat (auca); el que han après durant el seu procés de creació; les dificultats que han sorgit en la creació del còmic; la manera com s'han repartit la faena; els aspectes que més els han interessat i, al capdavall, l'activitat en el seu conjunt. Finalment, expliquen quin balanç fan del seu procés d'aprenentatge durant tota aquesta seqüència.¹¹

Esdevé, doncs, un aprenentatge significatiu que els *fa fer* (auca) i que els implica eficaçment en el seu procés d'aprenentatge. Es treballen obres canòniques d'una manera motivadora, oberta i creativa, sempre des de la transversalitat que connecta sabers, destreses i llenguatges diferents (literari, artístic, audiovisual, etc.); el resultat és molt positiu i així es destaca en els sis comentaris que rep aquest post. De nou són docents els qui el feliciten per aquesta pràctica lectora i també que hi col·laboren –contribueixen a millorar-la– amb l'intercanvi de referències i lectures.

Una altra activitat de promoció lectora que planteja el contacte amb la literatura des de la vessant creativa és la que es descriu en el post «Llegir i escriure poesia amb Marc Granell en 2n d'ESO» (20.05.2012).¹² Els interessos didàctics d'aquesta activitat podríem resumir-los així: a) corregir una mancança de l'alumnat d'ESO relacionada amb la lectura poètica; b) donar a conèixer l'obra d'un poeta valencià actual que pot resultar pròxim als interessos de l'alumnat; c) situar en el centre de la seqüència

11 <<http://laparaulavola.blogspot.com.es/2013/05/>>.

12 <<http://laparaulavola.blogspot.com.es/2012/05/llegir-i-escriure-poesia-amb-marc.html>>.

didàctica la creació, a través de la realització d'una videoantologia de nous poemes i *podcast*, amb la progressió següent:

- Poemes recitats de *l'Illa amb llunes*
- Composició d'un poema propi (seguint la tècnica de l'escriptura automàtica)¹³
- Publicació dels poemes i l'antologia selecta
- Resultats de l'avaluació i els aprenentatges
- Videoantologia de nou poemes de 2n ESO i *podcast*

Aquesta seqüència treballa la poesia des de l'oralitat –amb un treball de recitació que com sabem implica, necessàriament, la comprensió del poema llegit–, i la projecta envers la subjectivitat i creativitat de l'alumnat que ha de compondre un poema propi, compartir-lo amb la resta de companys i votar els que considera millors per a incorporar-los a aquesta «antologia selecta». L'alumnat, doncs, es posa en la pell del creador, expressa la seua opinió sobre la qualitat de les composicions i tria el producte final.

Per la seua banda, els blogs docents escrits en castellà que hem seleccionat ofereixen en posts molt més recents exemples de pràctiques que tracten de promoure la lectura a l'aula, igualment, tot fent ús de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) i cedint la paraula a l'alumnat.

Així, en *Blogge@ndo* seleccionem el post «Pedro Salinas. Si te quiero» (16.12.2016),¹⁴ que s'inicia amb el poema de Salinas «Si te quiero» per passar tot seguit a proposar al seu receptor –«aquí os dejamos»– una seqüència didàctica¹⁵ amb l'objectiu de donar a conèixer l'anomenada Generación del 27. Podem inferir, doncs, que els receptors d'aquest blog són –com en la resta de casos analitzats– altre docents, més que no l'alumnat.

L'hipervincle ens condueix a una pàgina titulada «Luis Cernuda y el Surrealismo», de Google Sites, que serveix com a suport per a vertebrar aquest projecte dirigit a alumnes de quart d'ESO i primer i segon de Batxillerat. S'hi utilitza la metodologia didàctica de treball per projectes i l'enfocament per tasques; s'ofereix així una bastida de sis activitats, en cadascuna de les quals s'incorpora el suport digital, que condueixen a una tasca final que consisteix a crear un poema surrealista i difondre'l a través de Twitter i Facebook. Com a mostra il·lustrativa ens fixem en les primeres

13 <<http://quadernirisat.blogspot.com.es/2012/05/marc-granell-llig-tres-poemes-seus-i.html>>.

14 <<https://irmadel.wordpress.com/2016/12/16/pedro-salinas-si-te-quiero/>>.

15 <<https://sites.google.com/site/homenajeluiscernuda/evaluacion>>.

d'aquestes activitats. Així, l'activitat 1 té com a objectiu conèixer la figura de Luis Cernuda a través d'una guia de preguntes que orienten la recerca d'informació en les xarxes socials. En aquest procés, s'insta l'alumnat a seleccionar imatges del poeta, portades dels seus llibres, etc. A més a més, s'utilitza Google Drive per a compartir amb els estudiants un full de recollida d'informació que els facilita la categorització de les dades obtingudes.

En l'activitat 2, els alumnes han d'elaborar un collage, a partir de l'aplicació *glogster*, inserida en un hipervincle. En altres casos, com passa en l'activitat 3, s'anima a manejar *wordle* com a eina per a crear un mapa de conceptes clau. Cal assenyalar que la redacció de l'explicació de cadascuna de les fases d'aquest projecte utilitza la segona persona del plural «vosotros», és a dir, s'adreça directament als alumnes, que esdevenen els receptors directes.

Altrament, aquesta seqüència didàctica no solament està configurada en suport digital, sinó que cadascuna de les activitats es construeix des de les possibilitats que ofereix l'entorn virtual com a medi d'aprenentatge i plataforma per a elaborar continguts per a l'alumnat. D'aquesta manera, el professor o la professora actuen com a guia i els estudiants assumeixen protagonisme en el procés d'aprenentatge i ensenyament; l'alumne esdevé productor de continguts.

Tanmateix, trobem a faltar les produccions de l'alumnat així com els seus comentaris i valoracions sobre cadascuna de les fases de realització del projecte. Considerem que podrien ser de gran interès com a model per a altres alumnes, així com també aportarien dades rellevants al docent sobre l'ús d'aquestes metodologies: un *feedback* del tot necessari per avaluar el procés d'ensenyament.

Amb el propòsit de presentar diferents pràctiques de lectura, seleccionem el post «@Leotwitteo, una experiència de lectura en el IES Aixerrota», en el qual es narra –en tercera persona del singular– l'experiència de fer servir Twitter com a club de lectura virtual amb alumnes de segon de Batxillerat de l'IES Aixerrota. De manera específica, es comenta la pràctica de lectura que es va dinamitzar amb l'autora Toti Martínez de Lezea (un *link* connecta amb la seua web) i la seua novel·la *Esne eta ezizko lurra* (publicada en basc i en castellà), que va consistir en una visita al centre per a conversar-hi; s'hi inclouen citacions de l'autora sobre el llibre i el seu procés de creació. La segona part del post fa referència al taller que van impartir els alumnes sobre la creació i l'ús d'un compte de Twitter en la localitat d'Algorta. Així doncs, observem que la pràctica de lectura traspasa els límits de l'aula per a socialitzar la lectura amb altres lectors; d'una banda, la tertú-

lia literària s'allotja en l'espai virtual de Twitter i, d'una altra, es comparteix amb la comunitat els coneixements sobre l'ús d'aquest mitjà social per a conversar sobre llibres. Les autores del post feliciten l'alumnat i a la professora encarregada de realitzar aquest taller.

En el cas de *Repaso de lengua*, de Toni Solano, analitzem els posts següents: «Underwood girls #poema27»,¹⁶ també del 16 de desembre de 2016 i referit igualment al poema de Pedro Salinas. L'administrador del blog selecciona aquest poema amb el propòsit de compartir de manera propera el plaer que li provoca aquesta lectura; així, redacta un breu comentari amb verbs en primera persona on predomina el verb *agradar*. De manera directa, s'adreça als lectors amb un expressiu «Si queréis jugar», i ens convida a endinsar-nos en el sentit d'aquest poema des d'un vídeo que ha elaborat. En aquest cas, resulta prou evident que amb aquesta apel·lació vol connectar amb l'alumnat, receptor directe, més que no amb el docent – o, almenys, no necessàriament. Així mateix, inclou una altra nota en què anima a difondre poemes de la Generación del 27 en la xarxa social Twitter:

NOTA: No olvidéis que, durante el viernes 16 y el sábado 17 de diciembre, vamos a difundir en las redes y en el aula poemas y versos de la Generación del 27 con la etiqueta #poema27

Tanmateix, aquest post rep huit comentaris d'altres docents que feliciten Solano pel seu post i s'uneixen a compartir versos de Generación del 27 en Twitter.

Finalment, amb el terme «sesquidécada» es van publicar diversos posts al llarg de diferents anys. Aquest concepte temporal servia com a dietari de lectures literàries de l'administrador del blog. Així, els posts recollits sota aquest títol apleguen valoracions, recomanacions, reflexions sobre obres llegides i ofereixen un model de comentari personal, subjectiu i perfectament argumentat. A tall d'exemple, en «Sesquidécada: marzo 2002» (19.03.2019),¹⁷ trobem un comentari personal sobre *Harry Potter i el presoner d'Azkaban*, de J. K. Rowling, i tota la saga en què explica com el docent es va aproximar a aquest tipus de llibre a partir dels seus alumnes. La reflexió profunda sobre el model d'educació literària i les lectures per a joves adolescents n'esdevé el tema central i justifica la llargària d'aquesta citació:

16 <<http://www.repasodelengua.com/2016/12/underwood-girls-poema27.html>>.

17 <<http://www.repasodelengua.com/2017/03/sequidecada-marzo-2002.html>>.

Curiosamente, esas lecturas me llegaban a través de mis alumnos o de mis sobrinos, no de las lecturas canónicas de los institutos, casi siempre alejadas de las tendencias de lectura de su público potencial. Quizá alguno no me crea si digo que, en aquella época, las lecturas que veía en los departamentos de lengua eran *El camino*, de Miguel Delibes, *Platero y yo*, de J. R. Jiménez, el *Lazarillo*, todo ello para alumnado del primer ciclo de la ESO, como lecturas obligatorias, sin apoyo en el aula, sin anestesia. Mientras algunos alumnos devoraban en sus casas los libros de Harry Potter o de Laura Gallego, en las aulas –supuestamente– les animábamos a leer con libros que les resultaban opacos y soporíferos, porque pocos se molestaban en envolverlos con el cariño que requiere la buena literatura.

Així, l'autor comparteix, en primera persona, els dubtes i preocupacions sobre la literatura juvenil i els seus lectors i ens condueix a través d'un hipervincle al post «Los jóvenes leen» (18.10.2006), en què relata la sorpresa que experimentà en la presentació del llibre de Laura Gallego *Memorias de Idhún* en una llibreria plena d'adolescents, entre els quals hi havia alumnes seus:

Conozco a algunos de ellos: son o han sido alumnos míos. Y me emociona verlos tan emocionados. Ya sé que Laura Gallego no es todavía Ana María Matute, o Carmen Martín Gaité. Pero no necesita más. He leído sus libros: están bien escritos y enganchan. Y ese modelo quiero aplicar a mi docencia. Conseguir que la lectura sea ese acto emocionante que arrastra a un chico o chica hasta una librería para ver a su ídolo.

En aquest comentari ressalta les lectures que fan els alumnes fora del context escolar i l'efecte –emocional– que els produeixen, ja que els mouen a aproximar-se a altres espais de promoció de la lectura i a conèixer en persona els autors i les autores.

En la part final del post s'adreça directament als docents per a subratllar la necessitat de recuperar lectors en l'aula i els convida a deixar en segon terme la discussió sobre el cànon de lectures, ja que al seu parer:

seguimos discutiendo y perdiendo lectores en el aula, unos lectores que en el mejor de los casos seguirán leyendo por su cuenta obras de dudosa calidad, atraídos por vistosas portadas o por diversas estrategias de mercadotecnia. Y en mitad de esa brecha, un veterano Harry Potter, por suerte, sigue conquistando nuevos lectores.

De nou un altre hipervincle ens enllaça amb el post «Lectura y literatura juntas pero no revueltas», on reprén el debat sobre la LIJ i la seua qualitat, el paper del docent per a incloure lectures en el cànon escolar, l'enfocament didàctic per a treballar la lectura a les aules i el seguiment del currículum o les propostes del mercat editorial. En definitiva, temes actuals que

preocupen el docent en la seua funció essencial en la creació i promoció d'hàbits lectors. Aquest post rep quatre comentari d'altres docents que comparteixen les mateixes inquietuds sobre l'educació lectoliterària dels joves del segle XXI.

Fet i fet, el recorregut per aquesta mostra de posts extrets de quatre blogs docents de qualitat contrastada posa de manifest una sèrie de coincidències o punts de trobada que haurien de convidar a la reflexió, però sobretot a l'acció si volem millorar la pràctica docent relacionada amb la promoció lectora i la competència literària.

L'objectiu gairebé comú de tots aquests posts és compartir bones pràctiques de promoció de la lectura i d'aprenentatge i ensenyament de la literatura aprofitant el paradigma comunicatiu –dialògic–, obert i interactiu de la web social.

La majoria d'aquests posts proporcionen exemples de seqüències didàctiques o de pràctiques lectores concebudes des de l'entorn digital i que transmeten un model d'ensenyament de la literatura basat en el paper de l'alumnat com a protagonistes en la construcció del seu aprenentatge. Per aquest motiu, estan escrits en primera persona i s'adrecen a un *tu* que, en la pràctica totalitat dels casos, identifiquem com el docent. Així doncs, predomina l'exposició i el relat sobre pràctiques, seqüències i sobre experiències de lectura i la reflexió personal, el comentari crític i personal sobre lectures, així com també la crònica. La veu de l'alumnat apareix en forma de productes finals: creació de poemes o antologies poètiques, vídeos, twits i també comentaris i reflexions que els ha generat la lectura.

Així mateix, els blogs reflecteixen les preocupacions i inquietuds de la comunitat educativa sobre l'educació literària dels joves adolescents i, esdevenen, doncs, plataformes públiques i visibles de comunicació i intercanvi de reflexions i pràctiques entre els docents. Són un exemple de l'evolució del món educatiu, concretat en l'ensenyament de la llengua i la literatura, i encarnen el model de docent del segle XXI que Felipe Zayas (2008) definia com aquell que ha sabut construir un context comunicatiu amb les eines, plataformes i xarxes socials que Internet ha procurat i així, s'ha anat transformant el model d'ensenyament de la literatura i la promoció lectora entre els joves.

■ 4 Conclusions

En definitiva, l'estudi de la tria de blogs que ens plantejàvem en aquest article ha posat de manifest el paper indiscutible que juguen els blogs docents per a la comunicació, la reflexió i l'intercanvi de pràctiques que promouen la lectura dins el context escolar.

Malgrat les millores que aquests blogs podrien assumir quant a la identificació dels administradors i les administradores així com del mateix blog, és inqüestionable l'excel·lència i l'èxit de les pràctiques lectores que comparteixen amb la comunitat educativa i que es basteixen sobre l'ús de TIC, que no són complements superficials de la pràctica docent sinó que contribueixen a transformar el paradigma de l'ensenyament de la literatura i la promoció lectora. El seu caràcter obert i comunicatiu, que supera o trenca les parets de l'aula i de la ciutat per connectar lectors de tot arreu que participen en un mateix projecte col·laboratiu, o el potencial creatiu que situa l'alumne en el rol de productor i, doncs, en el centre del seu procés d'aprenentatge, són algunes de les seues virtuts. L'alumne participa en la construcció de coneixement a través de metodologies actives i d'entorns favorables que aquests docents són capaços de provocar. Un dels reptes de l'educació literària i lingüística, com apunta Carme Durán (2015: 82).

Els posts analitzats també donen compte d'una eficaç tria de lectures que supera el debat clàssic, i de vegades estèril o encallat en posicions immutables, sobre el cànion de lectures escolars. Les pràctiques seleccionades demostren que és possible trobar un espai d'equilibri entre el treball dels clàssics, a través de metodologies actives que permeten que l'alumne els manipule, els actualitze i els mantinga vius –trets distintius de qualsevol clàssic– i la incorporació de títols de la literatura actual i de la literatura juvenil que connecten directament amb el bagatge emocional dels adolescents, i recorda als docents que la literatura és, sobretot, emoció i que sense emoció no hi ha aprenentatge. Unes i altres contribueixen a fer lectors i a fornir el nostre alumnat de la tan anhelada, i de vegades mal entesa, educació literària. ■

■ Bibliografia

Charpentier, Arthur (2014): «Blogging in Academia, A Personal Experience», *Social Science Research Network*, <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2398377>> [27.07.2017].

- Esteve, Anna (2013): «El cànon literari en l'ensenyament secundari no obligatori valencià», *Quaderns de Filologia. Estudis Literaris* 18, 45–62.
- Durán, Carme (2015): «Noves (i velles) didàctiques per a ensenyar llengua i literatura amb les TIC», *Ítaca. Revista de Filologia* 6, 71–84, <https://rua.ua.es/dspace/bitstream/10045/55575/1/Itaca_06_05.pdf> [27.07.2017].
- García Rodríguez, Araceli / Gómez Díaz, Raquel / Cordón García, José Antonio / Alonso Arévalo, Julio (2014): «Allà on viuen les etiquetes: l'etiquetatge als blogs de literatura infantil i juvenil», *BiD: textos universitaris de biblioteconomia i documentació* 33, <<http://bid.ub.edu/33/garcia1.htm>> [27.07.2017].
- González, Alejandro (2015): «Categorías vs. tags, buenas prácticas en WordPress y optimización para SEO», <<https://platzi.com/blog/categorias-etiquetas-wordpress/>> [27.07.2017].
- Jiménez Hidalgo, Sonia / Salvador Bruna, Javier (2007): «Evaluación formal de blogs con contenidos académicos y de investigación en el área de documentación», *El profesional de la información* 16, 114–122, <http://eprints.rclis.org/9384/1/articulo_blogs.pdf> [27.07.2017].
- Lluch, Gemma / Esteve, Esteve / Calvo, Virginia / Monar, Maite (2017): «La Biblia, el Quijote, Tirant lo Blanc o Madame Bovary entre blogs, wikis y Google Maps», in: Francisco Cruces (ed.): *Maneras de leer. Diversidad y transformaciones de la lectura en el siglo XXI*, Madrid: Fundación Telefónica / Editorial Ariel, 55–77.
- / Taberner, Rosa / Calvo, Virginia (2015): «Epitextos virtuales públicos como herramientas para la difusión del libro», *El profesional de la información* 24, 797–804, <<http://dx.doi.org/10.3145/epi.2015.nov.11>> [27.07.2017].
- / Zayas, Felipe (2015): *Leer en el centro escolar*, Barcelona: Octaedro.
- Manso-Rodríguez, Ramón-Alberto (2015): «¡Leer, comentar, compartir! El fomento de la lectura y las tecnologías sociales», *TransInformação* (Campinas) 27, <<http://dx.doi.org/10.1590/0103-37862015000100001>> [27.07.2017].
- Monar, Maite (2012): «Promoción de la lectura en el marco educativo». *OCNOS* 8, 67–74, <https://www.revista.uclm.es/index.php/ocnos/article/view/ocnos_2012.08.06> [27.07.2017].
- Orihuela, José Luis (2006): *La revolución de los blogs*, Madrid: La esfera de los libros.

- (2007): «Webs y blogosfera: el medio y la comunidad», in: *Blogs*, Madrid: ESIC, 15–47.
- Sánchez, Sandra / Lluch, Gemma / Del Río, Tatiana (2013): «La lectura en la web 2.0. Estudio de caso: Los blogs en el *Reto Delirium*», *@tic. Revista d'innovació educativa* 10, 75–84, <<http://ojs.uv.es/index.php/attic/article/view/1783>> [27.07.2017].
- Zayas, Felipe (2008): «Las TIC y la enseñanza de la lengua y la literatura», *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza* 72, 83–101.
- Anna Esteve Guillén, Universitat d'Alacant, Departament de Filologia Catalana, Campus de Sant Vicent del Raspeig s/n, E-03690 Alacant, <anna.esteve@ua.es>.
 - Virginia Calvo Valios, Universidad de Zaragoza, Departamento de Didáctica de las Lenguas y de las Ciencias Humanas y Sociales, C/ Pedro Cerbuna 12, E-50009 Zaragoza, <vcalvo@unizar.es>.